

YASHIL MOLİYALASHTIRISHNING JAHON TAJRIBASI VA UNING IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRI

Axmadjonova Gulmira Xabibulla qizi
O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi tayanch doktoranti
<https://orcid.org/0009-0004-3225-5312>
g.akhmadjonova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur ishda yashil moliyalashtirishning jahon tajribasi hamda uning iqtisodiy o‘shiga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar va ESG asosidagi investitsiyalarning barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashdagi o‘rni yoritiladi. Xalqaro tajriba asosida yashil moliyalashtirish iqtisodiy o‘sh sifatini yaxshilashi, investitsiya faolligini oshirishi va ekologik xavflarni kamaytirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslanadi. Olingan natijalar yashil moliyalashtirishni milliy iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishi sifatida rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: yashil moliyalashtirish, yashil moliya, iqtisodiy o‘sh, barqaror rivojlanish, ESG, yashil investitsiyalar, ekologik barqarorlik.

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida barqaror rivojlanish tamoyillarining kuchayishi yashil moliyalashtirishni iqtisodiy o‘shning muhim omillaridan biriga aylantirdi. Iqlim o‘zgarishi, ekologik xavflarning ortib borishi va tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish zarurati davlatlar va moliya institutlarini yangi moliyaviy mexanizmlarni joriy etishga undamoqda. Shu jarayonda yashil moliyalashtirish ekologik toza, energiya samarador va barqaror loyihalarni moliyaviy resurslar bilan ta’minlash orqali iqtisodiy rivojlanishning sifat jihatdan yangi modelini shakllantirmoqda.

Yashil moliyalashtirishning jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar va barqaror investitsiyalar iqtisodiy o‘shni sekinlashtirmasdan, aksincha, uzoq muddatli barqarorlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda yashil moliya bozorlari faol davlat qo‘llab-quvvatlashi, aniq me’yoriy-huquqiy baza va shaffof ESG standartlari asosida tez sur’atlar bilan rivojlanmoqda. Natijada qayta tiklanadigan energiya, yashil infratuzilma va ekologik innovatsiyalar iqtisodiy o‘shning muhim drayverlariga aylanmoqda.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda ham yashil moliyalashtirishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Xalqaro moliya institutlari va global investorlar tomonidan yashil loyihalarga yo‘naltirilayotgan mablag‘lar sanoatni modernizatsiya qilish, energiya samaradorligini oshirish va yangi ish o‘rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, yashil moliyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri ko'p jihatdan institutsional muhit, moliya bozorlarining rivojlanish darajasi va davlat siyosatining samaradorligiga bog'liq ekanligi kuzatilmoqda.

Shu sababli yashil moliyalashtirishning jahon tajribasini o'rganish, uning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilish va ushbu mexanizmlarni milliy iqtisodiy sharoitlarga moslashtirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi. Mazkur yo'nalish iqtisodiy siyosatni takomillashtirish, investitsiya faolligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, yashil moliyalashtirish barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim investitsion mexanizm sifatida shakllanib bormoqda. World Bank tadqiqotlarida yashil kreditlar va yashil obligatsiyalar orqali qayta tiklanadigan energiya, ekologik infratuzilma va energiya samaradorligi loyihalarini moliyalashtirish iqtisodiy faollikni oshirishi hamda uzoq muddatli o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan [1].

International Monetary Fund tahlillariga ko'ra, yashil moliya iqlim bilan bog'liq moliyaviy xavflarni kamaytirish bilan birga makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. IMF hisobotlarida yashil investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri davlat siyosati, fiskal rag'batlantirish mexanizmlari va moliya bozorlarining rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi qayd etilgan [2].

Organisation for Economic Co-operation and Development tadqiqotlarida yashil moliyalashtirish ESG tamoyillari asosida investitsiya qarorlarini shakllantirishning asosiy vositasi sifatida baholanadi. OECDga ko'ra, yashil moliya bozorlarining rivojlanishi kapital oqimlarini samarali yo'naltirish orqali iqtisodiy o'sish sifatini yaxshilaydi va innovatsion faollikni rag'batlantiradi [3].

Shuningdek, United Nations Environment Programme Finance Initiative hisobotlarida yashil moliya va barqaror investitsiyalar iqtisodiy o'sish bilan ekologik barqarorlik o'rtasida muvozanatni ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqotlarda yashil moliyalashtirish real sektor investitsiyalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi hamda bandlikni oshirishga xizmat qilishi ko'rsatib berilgan [4].

Yashil moliyalashtirishning iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashda xalqaro tajribani solishtirma tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Turli mamlakatlarda yashil moliya instrumentlarini joriy etish darajasi, moliya bozorlarining rivojlanishi va davlat siyosatining samaradorligi iqtisodiy o'sish natijalarida sezilarli farqlarni keltirib chiqaradi. Shu bois quyida rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar misolida yashil moliyalashtirishning asosiy ko'rsatkichlari taqqoslanadi.

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, yashil moliyalashtirishning iqtisodiy o'sishga ta'siri mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi va moliya bozorlarining chuqurligiga bog'liq. Xususan, Xitoy va Janubiy Koreya misolida yashil

investitsiyalarning YAIMga nisbatan yuqori ulushi sanoatni modernizatsiya qilish va iqtisodiy o'sish sur'atlarining barqarorligini ta'minlagan.

Rivojlangan iqtisodiyotlarda (YEvropa Ittifoqi va AQSh) yashil moliya asosan innovatsiya, energiya samaradorligi va yangi ish o'rinlari yaratish orqali iqtisodiy o'sishga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu mamlakatlarda iqtisodiy o'sish nisbatan past bo'lsa-da, uning sifati va barqarorligi yuqori ekani kuzatiladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa yashil moliyalashtirishning YAIMga nisbatan ulushi past bo'lishiga qaramay, iqtisodiy o'sish sur'atlari yuqoriroq. Bu holat yashil investitsiyalarning infratuzilma, energetika va ijtimoiy sohalarga yo'naltirilishi bilan izohlanadi. Biroq moliya bozorlarining yetarlicha rivojlanmagani yashil moliya instrumentlarining keng joriy etilishini cheklab qo'ymoqda.

1-jadval

Xalqaro tajribada yashil moliyalashtirish va iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarining solishtirma tahlili

Mamlakat / mintaq	Asosiy yashil moliya instrumentlari	Yashil investitsiyalar ulushi (YAIMga nisbatan, %)	O'rtacha YAIM o'sishi (%)	Asosiy iqtisodiy ta'sir
Yevropa Ittifoqi	Yashil obligatsiyalar, ESG kreditlar	3,2	2,5	Barqaror o'sish, energiya samaradorligi
AQSh	Yashil obligatsiyalar, klimat fondlar	2,8	2,1	Innovatsiya va bandlik o'sishi
Xitoy	Davlat yashil kreditlari, obligatsiyalar	4,5	4,8	Sanoat modernizatsiyasi
Janubiy Koreya	Yashil bank kreditlari, davlat dasturlari	3,9	3,1	Texnologik rivojlanish
Rivojlanayotgan mamlakatlar (o'rtacha)	Xalqaro moliya institutlari loyihalari	1,5	3,6	Infratuzilma va bandlik

Manba: World Bank, IMF, OECD va UNEP FI hisobotlari asosida muallif tomonidan umumlashtirilgan [1–4]

Umuman olganda, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, yashil moliyalashtirish iqtisodiy o'sishni sekinlashtirmaydi, aksincha, uning sifatini oshiradi va barqarorligini ta'minlaydi. Shu bois milliy iqtisodiyotlarda yashil moliya instrumentlarini rivojlantirish davlat siyosati va moliya bozorlari islohotlarining muhim yo'nalishi bo'lishi lozim.

O'tkazilgan tahlillar yashil moliyalashtirishning jahon miqyosida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim moliyaviy mexanizmga aylanganini ko'rsatadi. Xalqaro tajriba shuni tasdiqlaydiki, yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar va ESG

asosidagi investitsiyalar iqtisodiy o'sishni sekinlashtirmaydi, balki uning sifatini yaxshilaydi hamda uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi. Yashil moliya orqali jalb etilgan investitsiyalar energiya samaradorligini oshirish, sanoatni modernizatsiya qilish va ekologik xavflarni kamaytirish bilan birga yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, yashil moliyalashtirishning iqtisodiy samaradorligi ko'p jihatdan davlat siyosati, moliya bozorlarining rivojlanish darajasi va institutsional muhitga bog'liq. Rivojlangan mamlakatlarda yashil moliya bozorlari aniq me'yoriy-huquqiy baza va faol fiskal rag'batlar asosida tez rivojlanayotgan bo'lsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda ushbu mexanizmlarni keng joriy etish uchun moliyaviy infratuzilma va axborot bazasini kuchaytirish zarurati mavjud.

Olingan xulosalar asosida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi. Birinchidan, yashil moliyalashtirishni rivojlantirish bo'yicha milliy strategiyalarni barqaror iqtisodiy rivojlanish maqsadlari bilan uyg'unlashtirish lozim. Ikkinchidan, tijorat banklari va moliya institutlarida yashil kreditlar, yashil obligatsiyalar va ESG asosidagi moliyaviy mahsulotlarni keng joriy etish orqali xususiy kapitalni yashil loyihalarga jalb qilish maqsadga muvofiqdir. Uchinchi, yashil loyihalar bo'yicha yagona axborot bazalarini shakllantirish va monitoring tizimlarini rivojlantirish investorlar ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, yashil moliya sohasida malakali mutaxassislar tayyorlash, moliya bozorida ishtirok etuvchi subyektlar uchun trening va bilim oshirish dasturlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, yashil moliyalashtirishni tizimli ravishda rivojlantirish iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlash, ekologik muvozanatni saqlash va moliya tizimining uzoq muddatli barqarorligini mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. World Bank. Green Finance and Sustainable Development in Emerging Economies. – Washington, DC: World Bank Publications, 2022. – 156 p.
2. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report: Climate Change and Financial Stability. – Washington, DC: IMF, 2023. – 189 p.
3. Organization for Economic Co-operation and Development. Financing a Sustainable Transition: Green Finance, Investment and Innovation. – Paris: OECD Publishing, 2024. – 210 p.
4. United Nations Environment Programme Finance Initiative. Global Sustainable Finance Outlook. – Geneva: UNEP FI, 2025. – 142 p.